

Father's Milk: The Miraculous Dimensions to Parenting

Dena Weiss – weiss@mechonhadar.org

Summer Yom Iyyun 2014

1) Babylonian Talmud Shabbat 52b

Our Rabbis taught: “There was a story of a person whose wife died and left him a child to nurse and he did not have the means to hire a wet-nurse. And a miracle was done for him and he developed [*lit.* were opened] breasts like the two breasts of a woman and he nursed his child.”

Rav Yosef said: “Come and see how great this man is that such a miracle was done for him!” Abaye said: “On the contrary, how deficient is this person that the order of creation was changed for him!” Rav Yehudah said: “Come and see how difficult a person’s provisions are that the order of creation was changed on his account.” Rav Nahman said: “Know that a miracle occurs, but food was not created.”

2) Bemidbar 11:10-15

¹⁰Moses heard the people of every family wailing at the entrance to their tents. The Lord became exceedingly angry, and Moses was troubled. ¹¹He asked the Lord, “Why have you brought this trouble on your servant? What have I done to displease you that you put the burden of all these people on me? ¹²Did I conceive all these people? Did I give them birth? Why do you tell me to carry them in my arms, as a nurse carries an infant, to the land you promised on oath to their ancestors?

¹³Where can I get meat for all these people?

(1) תלמוד בבלי שבת נב:

ת"ר: מעשה באחד שמתה אשתו והניחה בן לינק ולא היה לו שכר מניקה ליתן ונעשה לו נס ונפתחו לו דדין כשני דדי אשה והניק את בנו.

אמר רב יוסף- בא וראה כמה גדול אדם זה שנעשה לו נס כזה!

א"ל אביי- אדרבה כמה גרוע אדם זה שנשתנו לו סדרי בראשית!

אמר רב יהודה- בא וראה כמה קשים מזונותיו של אדם שנשתנו עליו סדרי בראשית. אמר רב נחמן- תדע דמתרחיש ניסא ולא אברו מזוני:

(2) במדבר יא-יטו

¹⁰וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה אֶת הָעָם בֹּכֶה לְמִשְׁפְּחֹתָיו אִישׁ לְפִתְחֵי אֹהֶלוֹ וַיֵּחָר אַף ה' מְאֹד וַבְּעֵינַי מֹשֶׁה רָע. ¹¹וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה' לָמָּה הִרְעִיתָ לְעַבְדְּךָ וְלָמָּה לֹא מָצָתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ לְשׂוֹם אֶת מִשְׁאֵל כָּל הָעָם הַזֶּה עָלַי. ¹²הֲאֵנֹכִי הִרִיתִי אֶת כָּל הָעָם הַזֶּה אִם אֲנֹכִי יִלְדֵתִיהוּ כִּי תֹאמַר אֵלַי שְׂאֵהוּ בְּחִיקְךָ כְּאִשֶּׁר יִשְׂא הָאִמּוֹן אֶת הַיֶּנֶק עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְתָּיו. ¹³מֵאֵיזוֹ לִי בִשָּׁר לָתֵת לְכָל הָעָם הַזֶּה

They keep wailing to me, 'Give us meat to eat!' ¹⁴I cannot carry all these people by myself; the burden is too heavy for me. ¹⁵If this is how you are going to treat me, please go ahead and kill me—if I have found favor in your eyes—and do not let me face my own ruin.” (NRSV)

3) Nahmanides Bemidbar 11:12 (13th c. Spain)

“Was I pregnant with this entire people, did I give birth to it?!”

According to Onkelos, this is like, “above the blessings of my parents” (Genesis 49:26). For the father is called parent because he gives and invites the pregnancy. [The verse] should then be rendered, “If I am their father or their mother that I gave birth to them!” And the exegetes said the opposite: “Am I their mother who was pregnant with them and gave birth.” And similarly, “She gave birth to Miriam and Shammai” (1 Chronicles 4:17). Or, I am their father that I begat him? Like, “Noah begat” (Genesis 6:10). “To your father who begat you” (Proverbs 23:22) and others. And it says, like the nurse carries the infant child—the father or the mother.

In my opinion it is all a trope of motherhood. And its meaning is like, “Did I conceive all these people? Did I give them birth?” He mentions the woman here because she suffers the pain of raising children in her remembering what she suffered with them from conception, gestation, and pregnancy. And it says [male] nurse because he is a male nurse, not a female.

4) Don Isaac Abravanel (15th c. Portugal/Spain)

What is most difficult in this is that you will make me like a male nurse and not a female nurse. Because when the female nurse carries the infant child and he cries, she can appease him by giving him of her comforting breast and from her milk. But the male nurse, who is the husband

כִּי יִבְכּוּ עָלַי לְאמֹר תִּנְהַלְנוּ בְּשֵׁר וְנֹאכְלָהּ. ¹⁴לֹא אוּכַל אֲנִי לְבַדִּי לְשַׂאת אֶת כָּל הָעָם הַזֶּה כִּי כָבֵד מְמִנִי. ¹⁵וְאִם כָּכָה אֶת עֲשֶׂה לִי הֲרִגְנִי בְּאֶרֶץ אֲמִי מִצְרַיִם חֵן בְּעֵינֶיךָ וְאֵל אֲרָאָה בְּרַעְיָתִי.

3) רמב"ן במדבר יא:יב

“האנכי הריתי את כל העם הזה” - על דעת אונקלוס כמו “על ברכות הורי” (בראשית מט:כו), כי האב יקרא הורה מפני שנותן ומזמין ההריון, יאמר אם אני אביהם, או אמם שילדתי אותם. ובעלי הפשט אמרו בהפך, האנכי אמם שהייתי הרה בהם ויולדת. וכן ו”תהר את מרים ואת שמי” (דה”א ד:יז) שהרתה וילדה אותם, או אנכי אביהם שילדתיהו, כמו “ויולד נח” (בראשית ו:י), “לאביך זה ילדך” (משלי כג:כב), וזולתם. ואמר כאשר ישא האומן את היונק - האב או האם.

על דעתי הכל מליצה באם, וטעמו כמו ה”אנכי הריתי את כל העם הזה ואנכי ילדתיהו”, והזכיר כן כי האשה תסבול צער גדול הבנים בזכרה מה שסבלה בהם מלידה ומבטן ומהריון. ואמר “אומן”, כי הוא אומן לא אומנת:

4) אברבנאל במדבר יא

... והיותר קשה שבזה הוא שתעשה ממני כמו האומן לא כמו האומנת. כי האומנת כאשר תשא את היונק ויבכה תפייסהו בתתה לו משוד תנחומיה ומחלבה.

and spouse of the nursemaid cannot appease the baby for he does not have breasts and milk. Therefore the baby will cry and cry and he won't appease him. And so I was similar to a male nurse insofar as You placed the burden of this people on me and I have not found sufficient favor in Your eyes that You would give me strength enough to fulfill their requests and demands. Because "from where do I have meat to give to this entire people that they are crying to me and saying give us meat and we will eat". They are in this like a baby who asks for milk from the breasts of a male nurse and he has nothing to give him to appease him.

5) Midrash Bereishit Rabbah 30:8

The Rabbis say, anyone about whom it says "he was" fed and supported. Noah fed and supported all 12 months, as it says, "And you take..." (Genesis 6:21). Joseph— "Joseph provided for his father and brothers..." (47:12). Moshe fed and supported Israel forty years in the desert. Iyov—"Could I eat my bread alone if an orphan may not have eaten from it?" (Job 31:17). Mordechai fed and supported—R. Yudan said: "One time he went after all of the nursemaids and he could not immediately find a nursemaid for Esther so he nursed her." R. Berakhyah and R. Abahu said in the name of R. Eliezer: "Milk came to him and he nursed her." When R. Abahu taught this in public the crowd laughed at his voice. He said to them—Is it not a Mishnah? "R. Shimon ben Elazar said: 'The milk of a male is pure.'"

5a) Esther 2:7

Mordecai had brought up (omein) Hadassah, that is Esther, his cousin, for she had neither father nor mother; the girl was fair and beautiful, and when her father and her mother died, Mordecai adopted her as his own daughter.

אבל האומן שהוא בעל ואיש האומנת לא יוכל לפייס את התינוק כי אין לו שדים וחלב לכן התינוק בכה יבכה ולא יפייסוהו וכן דמיתי לאומן בשנתת את משא כל העם הזה עלי ולא מצאתי חן בעיניך לתת לי כח למלאת שאלתם ובקשתם כי "מאין לי בשר לתת לכל העם הזה כי הם בוכים עלי ואומרים לי תנו לנו בשר ונאכלה". והם בזה כתינוק השואל חלב משדי האומן ואין לו דבר לתת לו לפייסו.

5) בראשית רבה נח ל:ח

רבנן אמרין כל מי שנאמר בו "היה", זן ומפרנס, נח זן ופירנס כל י"ב חודש שנאמר "ואתה קח לך" וגו' (בראשית ו:כא), יוסף "ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו" (בראשית מז:יב), משה, זן ופירנס את ישראל ארבעים שנה במדבר, איוב "ואוכל פתי לבדי" שמא "לא אכל יתום ממנה" (איוב לא:יז), אתמהא, מרדכי, זן ופירנס. אמר רבי יודן פעם אחת חזר על כל המניקות ולא מצא לאסתר לאלתר מניקה והיה מניקה הוא, רבי ברכיה ורבי אבהו בשם רבי אליעזר בא לו חלב והיה מניקה, כד דרש ר' אבהו בציבורא, גחוך ציבורא לקליה, אמר להון ולא מתניתא היא רבי שמעון בן אלעזר אומר חלב הזכר טהור.

5א) אסתר ב:ז

וְיְהִי אִמּוֹן אֶת הַדָּסָה הִיא אֶסְתֵּר בֵּת דָּדוּ כִּי אֵין לָהּ אָב וְאִם וְהַנְּעָרָה יָפֶת תֶּאֱרָר וְטוֹבַת מְרָאָה וּבְמוֹת אָבִיהָ וְאִמָּהּ לְקַחָהּ מִרְדְּכָי לִו לְבַת.

ב5) משנה מכשירין ו:ז

אלו לא מטמאין, ולא מכשירין: הזיעה, והליחה הסרוחה, והראי, והדם היוצא עימהן, ומשקה בן שמונה; רבי יוסי אומר, חוץ מדמו. והשותה מי טבריה, אף על פי יוצאין נקיים. ודם שחיטה בבהמה ובחיה ובעופות הטמאין, ודם היקו לרפואה; רבי אלעזר מטמא באלו. רבי שמעון בן אלעזר אומר, חלב הזכר, טהור.

6) Babylonian Talmud Berakhot 31b

“*And Hannah is speaking about [lit. on] her heart*” (1 Samuel 1:13). R. Eliezer said in the name of R. Yosi ben Zimra: “On matters of her heart. She said before Him: ‘Master of the universe! You have not created one component of woman in vain; eyes to see and ears to hear, a nose to smell, a mouth to speak, hands to do work with, legs to walk with, breasts to nurse with. These breasts that you have placed on my heart, for what? Is it not to nurse with them? Give me a child and I will nurse with them.’”

7) Babylonian Talmud Yoma 75a

“*And its taste was like an oil (leshad) cake*” (Numbers 11:8). R. Abahu said: “Just as the infant tastes from this breast (*shad*) many different flavors, similarly the manna. Whenever Israel would eat from it they would find many flavors within.”

8) Babylonian Talmud Yoma 72b

R’ Yehoshua ben Levi said: “What is the meaning of what is written, ‘*And this is the Torah that Moshe placed*’ (sam) (Deuteronomy 4:44)? If he merits it will become for him an elixir (*sam*) of life, if he does not merit it will become an elixir of death.” And this is in line with what Rava said: “One who is dedicated (*uman*) to it it is an elixir of life and one who is not dedicated to it it is an elixir of death.”

6) תלמוד בבלי ברכות לא:

“**וחנה היא מדברת על לבה**” (שמואל א א:יג) - אמר רבי אלעזר משום רבי יוסי בן זמרא: על עסקי לבה. אמרה לפניו: רבנו של עולם, כל מה שבראת באשה לא בראת דבר אחד לבטלה, עינים לראות, ואזנים לשמוע, חוטם להריח, פה לדבר, ידים לעשות בהם מלאכה, רגלים להלך בהן, דדים להניק בהן; דדים הללו שנתת על לבי למה, לא להניק בהן? תן לי בן ואניק בהן.

7) תלמוד בבלי יומא עה.

“**והיה טעמו כטעם לשד השמן**” (במדבר יא:ח). א”ר אבהו מה שד זה תינוק טועם בה כמה טעמים- אף המן כל זמן שישראל אוכלין אותו מוצאין בו כמה טעמים.

8) תלמוד בבלי יומא עב:

אמר רבי יהושע בן לוי מאי דכתיב “**וזאת התורה אשר שם משה**” (דברים ד:מד)? זכה נעשית לו סם חיים לא זכה נעשית לו סם מיתה והיינו דאמר רבא- דאומן לה סמא דחייא. דלא אומן לה סמא דמותא.

9) Mahara"1 (16th c. Prague)

Indeed it appears that the *beraita* comes to teach us a great matter concerning the creation of man. For you should not say that the breasts that the male has are not considered breasts at all. And for this he said that it is not so—for behold regarding the miracle which is produced from nature—his breasts intelligently became like the breasts of a woman. And this idea comes from the orderly intellect, except that it isn't completely so in nature, therefore it was not found to be entirely physical. And from this you should learn an amazing idea regarding creation—that the breasts of the male are *really* called breasts and this is an amazing and deep matter and that is that the breasts of a man are equal to those of a woman. For just as the woman brought forth the baby to the air of the world, it is fitting for provisions to come from her. And also from the man from whom the existence of the child comes would have been fitting to nurse, but as the woman brings the baby fully into the sensed world therefore her breasts fully produce milk, but the man only gives his seed, but the bringing forth into the air of the world through pregnancy and birth is of woman and therefore the breasts of a man do not produce milk like those of a woman. Rather through a miracle when his wife died a miracle was wrought for him and his breasts opened like those of a woman and the nursing was found in realization in the intelligent order as was explained.

And Rav Yosef said: "How great this man is that such a miracle was done for him!" That is that from a man would emerge a woman. For this is unlike the splitting of the Red Sea, even if a woman had been made from a man that would not be a change in the order of creation. But that a man should nurse! This is a change in the order of creation.

9) חדושי אגדות חלק א עמוד כט

אמנם נראה כי הברייטא בא ללמד אותנו ביצירת האדם דבר גדול. שאל תאמר כי דדי הזכר אין שם דד עליו כלל, ועל זה אמר שאינו כך- שהרי לענין הנס היוצא מן הטבע- במושכל נעשו דדיו שלו כדדי אשה. ודבר זה במושכל המסודר- רק שאין זה בטבע לגמרי, ולכך לא נמצא דבר גשמי לגמרי. ומדבר זה יש לך ללמוד דבר מופלג בענין היצירה- כי דדי הזכר יש עליהם שם דד לגמרי, והוא דבר מופלג ועמוק, וזה כי הדדים שהזכר שוה לאשה- שכמו שהאשה הוציאה לאויר העולם את הולד, וכך ראוי להיות מאתה הפרנסה, וכן האיש גם כן- מאתו מציאות הבן- וכך היה ראוי על האב ההנקה, רק שהאשה מוציאה לגמרי הולד העולם במוחש ולכך הדדים שלה מניקים לגמרי, אבל האיש נותן רק הזרע אבל הוצאתו לאויר העולם על ידי עבור והולדה של אשה ולכך אין דדי האיש מניקים כמו דדי אשה, רק על ידי נס כשמתה אשתו נעשה לו נס נפתחו דדין שלו כדדי אשה ונמצא ההנקה בפעל בסדר המושכל כמו שהתבאר: וקאמר רב יוסף כמה גדול האדם שנעשה לו נס גדול כזה- דהיינו שיהיה מן האיש אשה. שזה אינו דומה לקריעת ים סוף, אפילו אם היה נעשה מן איש אשה אין זה שנוי סדר בראשית.

For in the order of creation the woman nurses and not the man and that is a change in creation—and this is a great miracle. And Abaye held: “*How deficient is this person that the order of creation was changed for him?*” to have the man be a woman, for this is outside of the order of creation. And something that is outside of the order of creation is evil and therefore, “*How deficient is this person?*”. And all of the miracles that were done to the righteous even though they involved a change in the order of creation this is not *in* the person, rather the order of creation changed and the miracle was done, but this person had the change in the order of creation in him, and about this Abaye said, “*How deficient is this person?*”.

אבל שיהיה מניק האישה דבר זה שנוי סדרי בראשית שהרי בסדר בראשית האשה מניקה ולא האיש וזהו שנוי הבריאה- דבר זה נס גדול. ואביי סבר כמה גרוע דבר זה שנשתנו עליו סדרי בראשית, להיות האיש אשה כי דבר זה יוצא מסדר הבריאה. ודבר היוצא מסדר הבריאה הוא רע ולפיכך כמה גרוע אדם, וכל הנסים שנעשו לצדיקים אע"ג שהם שנוי סדרי בראשית, אין זה באדם, רק נשתנו סדרי בראשית ונעשה הנס, אבל זה נעשה בו שנוי סדרי בראשית, ועל זה אמר אביי כמה גרוע...